Якщо персонажі, місця чи події цього роману нагадали вам реальний світ і його мешканців, це ілюзія. Мистецтво та дійсність — дві золоті рибки, що дивляться одна на одну з різних акваріумів.

Просто так мусило статися.

У той край попід горою я приходив двічі. Першого разу як той, ким власне й народився, а другого — як той, кого ціле життя із себе вдавав, і ким під самий його кінець став насправді.

На бога нарікати марно, втім, як і хвалу возносити. Взагалі, не моє це, — богів згадувати.

Хочу тільки сказати, що вибору я не мав. Ніхто його не має.

Явився я без одягу, коли час не мав сенсу. Визирав з річкового дна, ночував у дубових корчах та очеретах, полював у затоках та ковбанях. Край той був велелюдний, говорили там двома мовами, обидві я знав, та жодною не користувався, тоді в цьому не було потреби. Німий, мов риба, я нипав сушею і вивчав місця, де оселився. У болота, де ніхто не живе, не заходив: жити годиться там, де годиться й помирати, а деякі місця краще оминати.

Ґрунти тут були нетривкі, подеколи просто пісок, далі сама вода, найгірше там, де все це докупи. Людські стежки завжди вели через ліс, тут дерева робили землю тривкішою, сприяли їй, утримуючи всередині себе воду, яка в гілках їхніх текучими руками здіймалася над подорожнім, мов небесний купол. Коли я прийду вдруге (цього разу вбраний у модний синьо-жовтий сурдут), побачу в них високе склепіння храму.

Тим часом, це була звичайна вода, всюдисуща й незрима, мінлива й невловна, необхідна і неуникна. Вода, що тече, здіймається і просочується скрізь, де її шлях із давніх-давен огороджували, спрямовували й використовували для своїх потреб місцеві люди. Їм доводилося робити це, інакше б вони

не вижили в цьому болотистому краю попід великою горою. Вони добре робили, нащадки їхні брали з них приклад, нащадки нащадків пожинали плоди їхньої праці, та й самі сіяти не забували. Витворів своїх не позначали нічим, окрім власної майстерності: на греблях, дамбах, шлюзах, жолобах, млинівках, дренажах, ринвах і водосховищах я не бачив жодного підпису, крім, хіба, пари сердечок, видряпаних на потемнілих балках. Мабуть, лише взимку, коли через кригу простягалися ланцюжки слідів, із цієї мінливості поставав певний лад, до якого, зрештою, приходить будь-яка вервечка випадковостей. На тлі неба вимальовувалися імена та прізвища скромних ставкових трударів, і коли я прийду вдруге, вже не бачитиму в них самі лише людські закарлючки. Зможу їх читати, коли, закинувши руки за голову, спостерігатиму з-під води, як дітлахи, нічого не підозрюючи, виписують на кризі своїми успадкованими від старших чобітками ініціали їхніх колишніх власників.

Мав предків і я, їхні імена тут усі знали, і дотепер іще можна знайти їх, разом із родинною печаткою, на документах, що після них лишилися. Саме вони вдосконалили давно занедбаний на ту пору водогін і започаткували систему допоміжних накопичувальних резервуарів: ставків, що живилися з джерел, струмків або дощової води. Вісім таких ставків вони винахідливо сполучили в єдину систему, якій не було аналогів у цілому світі. Звісно, це був штучний витвір, але він покладався на вихідні умови, даровані природою: розташувався у місцях, від початку багатих озерами, ставками та болотами. Ця робота зробила їх доступними та корисними для людей, не позбавляючи ці болотисті місця краси та їхнього природного призначення.

Я повертався до старого маєтку, який тепер належав мені. Мав намір управляти ним з винахідливістю й покірністю своїх предків. Хоча в ту пору, коли я тут був уперше, а час не мав сенсу, людей я оминав і до свого дому ходив тільки вночі, коли холодні льохи й занедбані кімнати дарували безпечний прихисток небажаній у цих краях істоті.

Я був тут за шкідника. З-під носа у рибалки вихоплював найкращого коропа і поглинав його рожеве, присмачене багном м'ясо, пожадливо сьорбав його кислувату кров. Коли до ставка, пливучи проти течії, дістався з річки лосось, я занюхав його та вистежив, перш ніж він зміг утекти від мене вниз за течією. В тих бенкетуваннях було щось дике, і самотньому ласуну під вимитим течією берегом вони нагадували поєдинок, в якому лосось, переможений, напіврозтерзаний, все ще намагається вчепитися зубами в пальці, поки ти пожираєш його буре серце, шматуєш фіолетові зябра.

Ставковий доглядач, який звик з року в рік мати королівський вилов, цього разу піймав облизня, тож вирішив уполювати щуку, яка вкрала його здобич. Його уява виростила цю рибину до неймовірного розміру, він вистежував її прохолодними ночами з ліхтарем на носу човна, озброєний вісьмома довгими міцними вудками й живою наживкою. І мав добрий вилов, та тішитись ним і не думав. Очманілих після гачків і ліхтарного світла хижаків він жбурляв назад, у мою роззявлену пащу. Наостанку він вистрелив у воду з рушниці. Я з цікавістю спостерігав за кулею, як та зменшується і сповільнюється, аж поки я не зміг узяти її великим і вказівним пальцем, і вона не обпекла мені пучки. Тоді я випірнув у затінку під вербою, гарненько прицілився і влучним ударом збив йому з голови шапку-трирогу.

А тоді дав йому спокій, бо добре розумів: його оборудки мене не стосуються й нічого, крім смерті, з нього не візьмеш, у чому через кілька місяців я мав нагоду пересвідчитися. Колись комусь доведеться за це заплатити. Я не зумів навчитися на своїх помилках, і якщо в мені колись і було щось людське, то саме це. Стоячи понад людством, лишаючись поза світом людей, я став дурнішим за них, і як дурень, намагався проникнути до них через задні двері.

Навіть нашому племені відома спокута, і після пригоди з рибалкою я вдався до неї. Коли почався дощ, я піднявся на гору і скупався в джерелі, що пробивається аж на самій верхівці. Трохи далі є криничка, але на неї я уваги не

звертав, воліючи очиститися у воді, якої не торкалася людська рука. Джерел на горі не злічити, вони стікають із неї, мов срібне волосся, що біля підніжжя сплітається в темну косу струмка. Його спокійна течія живить ставки, пронизуючи і з'єднуючи їх у єдину систему. На виході він оминає схожу на сідло гору, до якої тутешні люди ходять палити багаття, і впадає в річку, що тече зі сходу на захід і позначає північні кордони моїх володінь.

Того разу я опинився на горі вперше, і саме тоді натрапив на дещо, заховане в улоговині над північним схилом, трохи нижче букового лісу, яким поросли верхівки усіх тутешніх гір.

Величезне кам'яне яйце.

Воно ворушилося під дощем, тремтіло на своєму убогому кам'янистому ложі й розподіляло воду. Його невловний рух можна було розпізнати за краплинами, що стікали то з одного, ширшого, то з іншого, вужчого кінця. Краплі ніколи не падали в одне місце, і трава довкола валуна була рівномірно густа й зелена.

Широкий кінець дивився на схід і був голий, за винятком коріння, яке його обплело. Спрямований на захід, вужчий, так само як і широкий, обріс корінням, а знизу його вкривав мох. Я стискав кулак, поки під шкірою мені не проступили вени, й побачив сітку, схожу на ту, що утворило плетиво коріння на великому валуні. Я вдарив кулаком, але воно було міцне й не піддалося, ним до каменя чіплялися чотири дорослі дерева. Вони похитувалися разом із яйцем, з якого росли. Гойдав їх не вітер, сама тільки дощова вода.

Тут я помітив, що між деревами вгорі у яйці був розгалужений камінь, витесаний людською рукою, але так давно, що всі його гострі краї втратили чіткість обрисів. І було там іще дещо. Зі східного боку, у місці, де мох розступився, а коріння нагадувало розчепірені пальці, чорнів голий мокрий камінь. У ньому було щось схоже на вирізьблене обличчя. Мені здалося, що на мене звідти хтось дивиться.

Кружальце, у ньому два ока, нижче ніс, а під ним широкий, по-людському усміхнений рот.

Як звір, що опинився віч-на-віч із людиною, я позадкував. Я не знав, чиє це обличчя, але в ньому було стільки людського, що мені довелося відступити. Я зрозумів, що вже спізнав усе, що мав спізнати під час першого свого приходу. Того ж дня я покинув цей край попід горою.

Пішов, щоб повернути собі силу слова.

Я повернувся.

Повертався я манівцями, зі старою неточною мапою в руках. У містечку під назвою Голани я постукав у дашок карети й гукнув візничому, щоб той з'їхав з цісарського тракту на путівець, що огинав городи найбідніших халуп. Я хотів пізнати свій край. Ми рушили у північно-західному напрямку, де за лісом мала відкритися дорога герцога Вальдштейнського, позначена на мапі червоною лінією. Ми проїхали через світлий, ще безлистий перелісок й опинилися у ялинових хащах. Таких я за своє довге життя бачив небагато, мода на ці швидкорослі, але не надто міцні дерева ще тільки починалася. Тоді ще мало хто усвідомлював, що разом із ялинами у тих лісах ростуть перспективи для теслярської громади.

Я почергово поглядав то з вікна, то на мапу і відчував радість долання шляху, який спершу прокладаєш в уяві, а потім проходиш насправді. Радість, знайому мандрівникам, що люблять покладатися на своє відчуття напрямку. Аж тут старий Франкл, візничий, слуга і лакей в одній особі, самовільно зупинився, зліз із передка і з винуватим обличчям зазирнув у віконце карети: йому знову треба було до вітру. Я вже знав, що він боїться лісових хащів. Визирнувши, я побачив, що ми стоїмо на роздоріжжі. Ліворуч і праворуч поміж деревами зникала роз'їжджена дорога, а попереду простяглося болото, запах якого, напевно, й нагадав Франклові про його нагальну потребу. Якщо вірити мапі,

Новий Замок був у північному напрямку, тоді як у південному після трьох миль дороги на нас чекає лише безіменний хутірець із костелом Святого Ігнація. Село і костел на мапі були перекреслені, тож поки Франкл робив у кущах свої справи, я вирішив їхати ліворуч. Занедбане село було останнім місцем, де я хотів би того дня опинитися.

Франкл випірнув із гущавини, скиглячи, мов мала дитина, що вимагає уваги, мовляв, невідомо куди тепер їхати і скільки все це триватиме. На таку нікудишню виправку я звів брову і, показавши ліворуч, туди, де ліс далі світлішав, пообіцяв краєвиди веселіші за ялинові хащі та чорне баговиння. Ми знову рушили, уже жвавіше, і незабаром виїхали під радісне денне світло. Праворуч у гущавині ховалася біла альтанка, чи то пак — літній будиночок, що належав господарям Нового Замку. З дороги було погано видно, але в моєму путівнику він був детально описаний. Мене він мало цікавив, і я не став просити візничого зупинитися, що, безумовно, його вельми потішило. Ми заїхали до графського фазанячого розплідника, і тут Франклові довелося пригальмувати: попереду була річка. Русло перетинав кам'яний місток, завширшки впритул до наших коліс, щоб можна було сяк-так проїхати й не впасти разом з екіпажем. Місток стерегли дві статуї. З одного боку покаянно схиляв голову святий у квадратному біреті, оповитому зірками. Я впізнав у ньому Йоганека з Помуку*, такі тут трапляються на кожному перехресті. На іншому боці Катержина з колесом від воза біля ніг й очима, зведеними до неба. Дві сумні постаті, не надто вміло витесані з крихкого пісковика.

За мостом починалася Вальдштейнова алея, пряма, як прут, і довга, як англійська миля. Візничий погнав коней клусом. Я висунувся з вікна й озирнувся на свого верхового

* Зараз відомий як святий Ян Непомуцький. За життя був єпископом, якого таємно стратили за наказом короля Вацлава IV. Щодо причин існують суперечності, але для нашої історії має суттєве значення, що його втопили. За легендою, саме тоді з вод Влтави піднялися 5 зірок, що нині прикрашають німб на його зображеннях.

коника, прив'язаного позаду ландо. Я досі не придумав цій тварині імені й не відчував до нього прихильності. Мабуть, мені заважала його беззастережна довіра. От і зараз він біг за нами клусом на відстані десяти кроків із задоволеною мордою.

— Якби це дурбецало мусило нести мене, то й тоді би нетямилося від щастя, — гукнув я Франклові, який помітив, куди я дивлюся. — Це не кінь, а якийсь собака, диво, що ще не гавкає.

— Не гнівіть Бога, пане, — відгукнувся з козел Франкл, — не один улюбленець укусив господаря, коли той цього найменше чекав.

Я підняв очі на верхівки двохсотрічних лип. Високо над головами трьох тварин, старого чоловіка й індивіда, людську природу якого поки що ніхто не взяв до сумніву, вони спліталися у вигадливому напівпрозорому мереживному склепінні готичного храму, що пробігав мимо із запаморочливою швидкістю.

Від повіву прохолодного вітру мені змерзли зуби, і я усвідомив, що усміхаюся. Я мружив очі від куряви, що здіймалася з дороги, від самого мосту посипаної гравієм. Мені захотілося почути шелест цих дерев, але, крім хурчання коліс і шуму вітру, не чути було нічого. Листя ще не розпукло у вітті, але мені мовби пригадався його шелест у вітряні літні ночі, десь недалеко звідси. Так, це мало бути саме тут, тут я сидів минулого року, німий і несвідомий, мов звір, але вже й тоді приголомшений цією красою.

Я озирнувся, сподіваючись вловити бодай відлуння тих спокійних часів, і раптом вітер зірвав з мене перуку й пожбурив далеко позаду карети. Я бачив, як вона, викачавшись у пилюці, застрягла у придорожніх кущах. Раптова свобода сп'янила. Я прочесав пальцями волосся і з насолодою підставив його провесняному вітрові. Воно умить висохло, і я, раптово виснажений, гепнувся назад у карету.

Я відкрутив накривку фляги і змочив волосся. Повернувся до заляпаного вікна з іншого боку карети й подивився

на своє обличчя. Без перуки воно виглядало молодшим, вся серйозність та статечність де й поділися. Я скуйовдив собі волосся, потім зачесав його на скронях і тім'ї наперед, за новою модою. Нестримність тіла й думок. Я лишився задоволений тим, що побачив. Коли приїду до свого маєтку, розживуся колекцією наймодніших паризьких капелюхів, бажано щось у стилі Браммеля. Капелюхи нічим не гірші за перуки: теж чудово утримують вологу.

Перед очима миготіли образи побаченого з карети: сиві поля, що спрагло чекали оранки, а за піщаним берегом плесо Доланського ставу. Він виблискував сріблом супроти північного неба, скраю, де ще трималася стара крига, переходячи до жовтувато-вохристих тонів. Над ним чорні цятки — ворони. Вони здавалися нерухомими. Холодний день бив ув очі.

Розплющив їх. Ландо стояло, в'язнучи у дивній тиші.

Я подумки висварив себе за те, що на останній частині подорожі не втримався й піддався втомі, але завішані вікна не давали собі збрехати: до сну я лаштувався свідомо. Я зазирнув до мапи: назва Стара Весь була каліграфічно виведена коричневим чорнилом, червона цятка, що позначала мету нашої подорожі, красувалася посеред чотирикутника з червоними хрестиками по кутках: на заході Стволінки, на сході Голани, на півночі Козли, а на півдні гора Влгошть.

— Пане? — почулося знадвору, і по шкірі мені побігли мурахи. — Шановний пане, ви там?

Голос Франклові не належав, цей паршивець не розбудив мене своєчасно. Отже, ми приїхали.

Хтось відкрив дверцята, і Франкл підскочив, аби розкласти сходинки під ними. Я підняв руку, щоб поправити перуку, але її не було на місці, я намацав тільки власне мокре волосся. Якщо зараз я вийду з екіпажу й постану перед своїми людьми, то буду таким, як є. Тим ліпше.